

УДК 159.9.072.432

Довгань Н. О.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ: ПРОЦЕДУРИ КОНТРОЛЮ ЗАГРОЗ ВАЛІДНОСТІ

Довгань Н. О. Емпіричне дослідження соціокультурної взаємодії поколінь: процедури контролю загроз валідності. У статті описано процедури контролю загроз валідності, що забезпечують цілісність інтерпретації, конгруентну контекстуальним вимогам пошуку, та сприяють досягненню реалістичної достовірності аналізу. Обґрунтовано вибір системи валідності J. A. Maxwell, представлені описовою, інтерпретативною, теоретичною категоріями. Означено внутрішньо / зовнішні вектори реалізації змішаних (якісно / кількісних) досліджень. Наголошується на тому, що усунення загроз валідності емпіричного дослідження соціокультурної взаємодії поколінь стає можливим лише в разі розуміння особливостей акторів, а не умовних побудованих аналітичних універсалій.

Ключові слова: валідність, описова валідність, інтерпретативна валідність, теоретична валідність, соціокультурна взаємодія поколінь, загрози валідності.

Довгань Н. А. Эмпирическое исследование социкультурного взаимодействия поколений: процедуры контроля угроз валидности. В статье описано процедуры контроля угроз валидности, обеспечивающие целостность интерпретации, конгруэнтную контекстуальным требованиям поиска, и способствующие достижению реалистической достоверности анализа. Обоснован выбор системы валидности J. A. Maxwell, представленной описательной, интерпретативной, теоретической категориями. Отмечено внутренне / внешние векторы реализации смешанных (качественно / количественных) исследований. Акцентируется, что устранение угроз валидности эмпирического исследования социкультурного взаимодействия поколений становится возможным только в случае понимания особенностей актеров, а не условных построенных аналитических универсалий.

Ключевые слова: валидность, описательная валидность, интерпретативная валидность, теоретическая валидность. социкультурное взаимодействие поколений, угрозы валидности.

Постановка проблеми. За здійсненням теоретичним опрацюванням наукової літератури стверджується, що для досягнення достовірності текст / контекстуальних досліджень необхідно, з одного боку, звернутись до історичної культурної пам'яті – врахувати соціальні, культурні, історичні, політичні, релігійні, етнічні та ін. контекстуальні ракурси формування текстів поколінь (продуктів поколінь, що не обмежуються формами мовлення, але представляють утворений акторами феномен соціокультурної реальності); з іншого, означити впливовість дослідника на загальну інтерпретацію даних [15]. Звісно, якість отриманих матеріалів залежатиме від формулювання завдань / питань і майстерності проведення емпіричних процедур. При цьому, ще одним важливим параметром достовірності буде налаштованість респондентів на співробітництво, зацікавленість і можлива втомлюваність учасників дослідження. Це говорить про те, що приділення уваги до сконструйованих респондентами реалій, впливових за поколінною аутентичністю, і врахування можливих поворотів від критеріїв обґрунтованості висновків запобігатиме інформаційному викривленню і недостовірному конструюванню системи поколінних взаємодій у формулюванні висновків [1].

Крім того, необхідно визнати, що не існує процедур, що забезпечують стійку, системну валідність результатів дослідження, але отримана цілісність інтерпретації, конгруентна контекстуальним вимогам пошуку і меті дослідження, сприятиме досягненню реалістичної достовірності, такої, що притаманна не процедурам, використовуваним для її створення і перевірки, а взаємозв'язана з розумінням речей, для яких вона призначена. У зв'язку з цим виникла необхідність здійснення опису процедур контролю загроз валідності, дієвих у текст / контекстуальному дослідженні соціокультурної взаємодії поколінь [11].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як зазначив J. A. Maxwell, «розуміння» (understanding) може бути прийнято фундаментальним концептом для змішаного (якісно / кількісного) дослідження, більш доречним ніж «обґрунтованість». Переформулюючи класифікацію достовірності якісних досліджень. J. A. Maxwell запропонував типологію категорій валідності відповідно до розуміння того, як дослідники інтерпретують достовірність; працюють з уявленнями про дійсність; утворюють «теорію у використанні». Тим самим, у наголошенні на вибірковості описів, що заслуговують на довіру, і зведенні обґрунтованості лише до форми системної процедури звітування-узагальнення (account) було акцентовано, що не існує можливості виходу за межі власного досвіду, але є доцільним використання існуючих дієвих споріднених поглядів – аналізу реальності з різних кутів зору [10].

У конструюванні категорій валідності (у рамках критичного реалізму R. Bhaskar [2]; D. T. Campbell [3]; P. T. Manicas [9]; H. Putnam [13]; соціальної теорії T. D. Cook & D. T. Campbell [4], F. Erickson [5], A. Kaplan [7], J. Kirk & M. Miller [8], W. G. Runciman [12]) J. A. Maxwell врахував утопічність існування істинного знання про реальність і відсутність незалежної зразковості у здійсненні порівняльного аналізу. У той же час, наголосив на важливості концептуальної незалежності від тенденцій та абсолютизації висновків. Запропонована J. A. Maxwell система аналізу формування висновків, на підставах врахування відносності у розумінні реальності дослідниками й респондентами, й була використана у побудові дослідження соціокультурної взаємодії поколінь.

Мета статті – здійснити опис процедур контролю загроз валідності, дієвих у текст / контекстуальному дослідженні соціокультурної взаємодії поколінь.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати вибір системи валідності J. A. Maxwell у поколінному дослідженні;
2. Представити описову категорію валідності, реалізовану у аспектах констатуючої експлікації досвідів і аналізу часопростору;
3. Описати інтерпретативну категорію валідності як узагальнюючу погляди (поколінь-сучасників) щодо контекстуальних особливостей процесів вибудовування поколінних текстів;
4. Означити особливості реалізації теоретичної валідності у площині теоретичних конструкцій.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Запропоновані J. A. Maxwell типи *описової валідності* (as descriptive validity), *інтерпретативної валідності* (interpretive validity), *теоретичної валідності* (theoretical validity), *узагальнення* (generalizability) і *оціночної валідності* (evaluative validity) фокусували увагу, з одного боку, на розумінні основоположних категорій досліджень, з іншого, на діях дослідників, використовувались для забезпечення достовірності результатів психологічного аналізу [10, с. 283]. Вибір підходу J. A. Maxwell до категоризації валідності обґрунтовувався пошуком методологічного інструментарію, що сприятиме забезпеченню достовірності дослідження поколінь, які не мають чітких меж часу і простору життя, віку, соціокультурного стилю, правил життєдіяльності, мають несхожі картини світу і відносно, нестійке, нешаблонне сприймання один одного. Тому саме визначені категорії валідності, що не мають чіткого розмежування і ієрархічного обмеження, були обрані основою забезпечення якості пізнання предмету багатогранного, соціокультурно нестійкого, відносного у континуальності часопростору.

У дотриманні означеної категоризації валідності ми спирались на те, що, *по-перше*, *описова валідність* у поколінному дослідженні матиме два аспекти прояву. А саме, *перший тип* – констатуючої експлікації досвідів респондентів, не змінених, не прилаштованих під певні вимоги, таких, які є опрацьованими і усвідомленими представниками поколінь. *Описова валідність*, конгруентна концепту розуміння, використовувалась як така, що стосується презентації респондентом контексту життєдіяльності, з точки зору пережитих подій (особистісного, загальносоціального плану) – хронологічної констатації того, що відбувалось на життєвому шляху. *Другий тип описової валідності* реалізовувався з позиції дослідника, як текст / контекстуальний аналіз часопростору – історичного, культурного, соціального, політичного, релігійного і т. д., за джерелами (експертними статтями), що узагальнюють значущі прояви текстів (нематеріальних напрацювань) і подій соціокультурного плану, вибудовування їх логічних зв'язків, впливових і епохально поворотних. Перший і другий тип описової валідності об'єднували:

а) змістовність контексту подій у логічній зв'язаності і природності узагальнюючого ланцюгу «тексту особистісної події – соціальної події – дискурсу часопростору» (завдяки чому ставало можливим уникання загроз втрати репрезентативності і ускладненого подальшого узагальнення);

б) міжпоколінна «згода» у визначенні значущих життєвих –соціальних – історичних поворотів, яка не суперечила подієвій хронології [10, с. 286–287].

Необхідно зазначити, що *описова валідність*, за конструкцією J. A. Maxwell, не була залежною від теорії, що вибудовувалась, але вільною від різночитання впливів історичних поворотів. І хоча описові поколінні уявлення, природно, мали контекстуально відносну оцінку часопростору, домінуючого соціокультурного стилю, інформаційне підкріплення щодо поколінних світоглядів було отримано за допомогою різних джерел опису соціокультурної взаємодії. Використання *описової валідності*, як узагальнюючого параметру, сприяло хронологізації і систематизації історичних соціокультурних просторів – «достовірності статистичного висновку» [4; 10]. Щодо питання забезпечення надійності дослідження, необхідно зазначити, що *загрози валідності*, за J. A. Maxwell, залишались дієвими саме у описах дійсності, відмінних у різновікових респондентів. Тобто у контексті поколінного дослідження відмінність у оцінках щодо значущості параметрів і описах подій могла викликати сумніви у представників поколінь-сучасників. У такому випадку, означена проблема потребувала: а) аналізу сфер контексту, що опосередковують зміни уявлень про реальність; б) визначення першопричин різниці у поглядах.

По-друге, за причиною того, що хронологічний опис подій життєдіяльності є лише першим кроком вибудовування поколінної реальності, важливо було спрямувати дослідження на визначення текст / контекстуальних впливів на життя поколінь та їх сучасників. Так, у контексті концепту *розуміння* (understanding) для забезпечення *інтерпретативної валідності* було необхідним виокремити погляди поколінь, їх тлумачення дійсності у ракурсах – актуального соціокультурного часу і історичного культурного часу; й далі, генерувати теоретичне пояснення отриманих даних. У такому випадку узагальнення текст / контекстуальних проявів вбудовувалось у соціокультурну структуру стилю поколінь – актуального у теперішньому часі і такого, що буде збережено на історичному континуумі. Тобто ставало можливим розгортання відповіді на питання: «Чому саме так покоління проявляє свою текстуальність?».

Використана форма *інтерпретативної валідності*, за J. A. Maxwell, що не має аналогів у кількісних типологіях валідності, виконувала функцію узагальнення точок зору (поколінь сучасників) щодо контекстуальних особливостей процесів вибудовування поколінних текстів і їх перевірки не тільки теоретично, а й за понятійним апаратом (зрозумілим представникам поколінних субкультур) [10, с. 288]. При цьому, *загроза* інтерпретативної валідності дослідження полягала у складнощах отримання точного трактування пояснень, намірів респондентів щодо вибудовування текстуальності. Попередженням виникненню *загрози* ставало виокремлення (за аналізом поведінки, результатів діяльності, взаємодій) діючих у реальності ментальних конструкцій. Таким чином, необхідна достовірність вибудовувалась не лише на аналізі свідчень, але й за комбінованим аналізом першоджерел і їх зовнішньої (аналізу історичних та експертних документів) оцінки. Таке інтерпретативне розуміння наближувалось до описового розуміння у поєднанні констатуючого і фактичного (констатації хронології текстуальних проявів респондентом і контролю-періркою дослідником зазначеного – історично констатованого в інших джерелах). Але, на відміну від описового розуміння, інтерпретативна валідність переважно ставала результатом конструювання логічних умовиводів за аналізом виокремлених смислів і практик. Узагальнення поколінних даних, як правило, мало за основу узагальнені власні досвіди респондентів, які могли потребувати уточнення, чи були розкриті не в повному обсязі. Тому свідчення представників поколінь вважались за достовірні лише за результатами порівняльного аналізу із свідченнями респондентів іншого покоління. Таким чином вибудовувалась перехресна конструкція реальності у поглядах поколінь, а відносність залишалась лише в інтерпретаціях актуального часу у поколінних текстах, конгруентних контексту їх утворення. Щодо оцінювання і інтерпретацій минулого – культурні артефакти історичної культурної пам'яті виконували функцію фільтра достовірної/недостовірної інформації. Тобто *інтерпретативна валідність* вибудовувалась не тільки на усвідомлених враженнях респондентів, але й на аналізі текстів соціального дискурсу поколінь.

Необхідно наголосити, що третій тип – *теоретична валідність* – докорінно відрізнявся від *описової і інтерпретативної*, сфокусованих на відображенні конструкцій реальності і віддзеркаленні суспільних дискурсів. А саме, реалізація *теоретичної валідності*, полягала у виході за суб'єктивний опис і інтерпретацію реальності у площину теоретичних конструкцій – абстрактного презентування. Набувало значущості, з одного боку, досягнення достовірності сформульованих понять, категорій, що пояснюють поколінний феномен – виступають *складовими теоретичної моделі*; з іншого, достовірності запропонованої системи аналізу. Достовірні понятійні аспекти *теоретичної валідності* J. A. Maxwell були співвіднесені з *конструктивною валідністю* – construct validity, а *аспект взаємодій* між складовими, з *внутрішньою* або *причинною достовірністю* – internal or causal validity, з валідністю, що пояснює – explanation, та з критичною валідністю – critical validity [1; 4; 6; 12]. У поколінному дослідженні запропонована двох аспектна конструкція *теоретичної валідності* дозволила диференціювати за достовірністю, як матеріали описового, інтерпретативного розуміння, так і абстрактного теоретичного узагальнення, при цьому, не утворювала причинно-наслідкових рамок у побудування теорії поколінь. Не обмежувалась характеристиками окремих людей, поколінь, міжпоколінних зв'язків, а розгортала «вічні» проблеми, які не зникають при досягненні умовних домовленостей чи компромісів; окреслювала теоретичну термінологію, доцільну для дослідження конкретних поколінних феноменів.

Додаткові аспекти валідності за J. A. Maxwell *узагальнення* (generalizability of an account) і *оцінювання* (evaluative validity of an account), передбачали проектування отриманих результатів на історичну реальність об'єднаних поколінних просторів [10, с. 291–292]. Звичайно, необхідно було враховувати, що перенесення на генеральну поколінну сукупність сконструйованих за якісним дослідженням алгоритмів соціокультурних взаємодій могло мати утруднення, але й утворювало можливості, за умовою розроблення теорії, інформаційної не тільки для окремих представників поколінь, а й для мережі, де конструюються закономірності прояву взаємодій у різних історичних контекстах і варіаціях соціокультурних сценаріїв. Тому було визначено за доцільне здійснювати узагальнення механізмів поколінних соціокультурних взаємодій за розумінням поколінних текстів,

утворених у певних історичних контекстах, а не за рахунок даних, отриманих відповідно певної сукупності і статистичних висновків [10; 14; 16].

Висновки. Обрана система забезпечення валідності змішаних (якісно / кількісних) досліджень мала два вектори реалізації: *внутрішньої* – узагальнення сценаріїв соціокультурних взаємодій в середовищі осіб, які безпосередньо приймали участь у дослідженні, і *зовнішньої* – перенесення аналізу контекстуально конгруентних текстів у теоретичну площину. Крім того, процес узагальнення (внутрішнього / зовнішнього) було віднесено до інтерпретаційних, теоретичних, оціночних, описових висновків, при цьому, усунення *загроз* ставало можливим лише в разі розуміння виокремлених поколінних особливостей, а не умовних побудованих універсалій. Адже обраний шлях конструювання валідності дослідження щодо розуміння феномену залежав від якості отриманих матеріалів, які впливають і на вибудовування логічних ланцюгів, та від врахування текст / контекстуальної відповідності поколіннь історичним періодам формування.

Перспективи подальшого дослідження полягають в обґрунтуванні методів емпіричного дослідження соціокультурної взаємодії поколіннь, обраного аналітичного інструментарію, ефективного у означенні характеристик процесу взаємодії.

Список використаних джерел

1. Bailey, P. H. Assuring quality in narrative analysis. *Western Journal of Nursing Research*, 18, 1996. P. 186–194.
2. Bhaskar, R. *Reclaiming reality*. London : Verso, 1989.
3. Campbell, D. T. *Methodology and epistemology for social science: Selected papers*. Chicago : University of Chicago Press, 1988.
4. Cook, T. D., Campbell, D. T. *Quasi-experimentation: Design and analysis issues for field settings*. Boston : Houghton Mifflin, 1979.
5. Erickson, F. Qualitative methods in research on teaching. In M. C. Wittrock (Ed.), *Handbook of research on teaching* (3rd ed.). New York : Macmillan, 1986.
6. Erickson, F. The meaning of validity in qualitative research. *Unpublished paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association*, San Francisco, 1989, March.
7. Kaplan, A. *The conduct of inquiry*. San Francisco : Chandler, 1964.
8. Kirk, J., Miller, M. Reliability and validity in qualitative research. Newbury Park, CA : Sage, 1986.
9. Manicas, P. T. *A history and philosophy of the social sciences*. Oxford, Eng. : Blackwell, 1987.
10. Maxwell, J. A. Understanding and Validity in Qualitative Research. *Harvard Educational Review*, 62:3, 1992. P. 286–287.
11. Phillips, D. C. Validity in qualitative research: Why the worry about warrant will not wane. *Education and Urban Society*, 20, 1987. P. 9–24.
12. Runciman, W. G. *A treatise on social theory*. Vol. 1. The methodology of social theory. Cambridge, Eng. : Cambridge University Press, 1983.
13. Putnam, H. *Realism with a human face*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1990. P. 3–29.
14. Strauss, A. *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge, Eng. : Cambridge University Press, 1987.
15. Thorne, S. The art (and science) of critiquing qualitative research. *Completing a qualitative project: Details and dialogue*. Thousand Oaks, CA : Sage, 1997. P. 117–132.
16. Yin, R. K. *Case study research: Design and methods*. Newbury Park, CA : Sage, 1984.

Dovgan, N. O. Empirical research into sociocultural interaction of generations: validity threat control procedures. The article describes validity threat control procedures that ensure the interpretation integrity to meet the contextual requirements of the search, and improve the realistic reliability of the analysis. The author explains her choice of the J. A. Maxwell validity system, which includes descriptive, interpretive, and theoretical categories. It is noted that descriptive validity threats remain effective in the construction of reality by generations of contemporaries. The manifestations of descriptive validity in generational research include explication of experiences; textual / contextual analysis of space-time. The proposed form of interpretive validity, which has no analogues in quantitative typologies of validity, generalizes the points of view (of generations of contemporaries) on the contextual features of the construction of generational texts and their verification. The author emphasizes a threat to research interpretive validity posed by the difficulties in obtaining accurate interpretations of the respondents' explanations and intentions relevant to building the actors' textuality. Theoretical validity allows going beyond the subjective description and interpreting reality as a theoretical construction.

The author discusses the internal and external vectors of realization of mixed (qualitative / quantitative) research. The threats to the validity of the empirical research into socio-cultural interaction of generations can be eliminated only if the researchers understand actors' characteristics, rather than conditionally constructed analytical universals.

Key words: validity, descriptive validity, interpretive validity, theoretical validity, socio-cultural interaction of generations, threats to validity.

Відомості про автора

Довгань Наталія Олександрівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії політико-правових відносин ІСПП НАПН України, м. Київ, Україна.

Dovgan, Natalia Olexandrivna, PhD, senior researcher, Laboratory of Political and Legal Relations, ISPP of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6150-5211>

E-mail: 1511ndovgan@gmail.com